

Prilagodba djece u odnosu na intra-personalne i inter-personalne determinante prijelaza iz obitelji u dječji vrtić

Rubčić, Vladimira

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:283194>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI**

Vladimira Rubčić

**Prilagodba djece u odnosu na intra-personalne i inter-personalne
determinante prijelaza iz obitelji u dječji vrtić**

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

**Prilagodba djece u odnosu na intra-personalne i inter-personalne
determinante prijelaza iz obitelji u dječji vrtić**

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Razvojna psihologija

Mentor: prof. dr. sc. Sanja Tatalović Vorkapić

Student: Vladimira Rubčić

Matični broj: 0112027887

**U Rijeci,
lipanj, 2024.**

Izjava o akademskoj čestitosti

“Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se *Uputa za izradu diplomskog/završnog rada* i poštivala odredbe *Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.*”

Vlastoručni potpis

A handwritten signature in blue ink is written over a solid black horizontal line. The signature is stylized and cursive, consisting of several loops and a long horizontal stroke extending to the right.

ZAHVALA

Veliko hvala mentorici, prof. dr. sc. Sanji Tatalović Vorkapić, na ukazanom povjerenju, strpljenju, savjetima i pomoći.

Mojoj obitelji, neizmjereno hvala na bezuvjetnoj potpori, ohrabrenjima i vjeri u mene. Vi ste moj vjetar u leđa.

SAŽETAK

Prijelaz djece iz obiteljskog okruženja u vrtić predstavlja značajnu promjenu koja zahtijeva prilagodbu u novom socijalnom i fizičkom okruženju. Ovaj proces obuhvaća različite čimbenike koji utječu na djetetovu sposobnost prilagodbe.

Ekološko-dinamički model prijelaza i prilagodbe vodeći je suvremeni teorijski model za razumijevanje međuodnosa značajnih varijabli u razumijevanju kvalitete prijelaza djece iz obitelji u dječji vrtić. Spomenuti model naglašava dva segmenta prijelaza i prilagodbe koja su prisutna u djetetovu životu - interakciju među različitim kontekstima koji se mijenjaju, te kontinuitet između različitih konteksta koji ostaje nepromijenjen tijekom vremena. U tom okviru, važni su učinci niza čimbenika i njihovi međusobni odnosi, koji se dijele na intra-personalne čimbenike obitelji (osobnost, roditeljski stil, osjetljivost roditelja i sl.), čimbenike djece (temperament, i ostale karakteristike djece) i odgajatelja (ličnost, kompetencije, stavovi); te inter-personalni čimbenici odnosa između djece, roditelja i odgajatelja (stil privrženosti, tijek prilagodbe, uzajamni individualni odnosi, organizacija rada u dječjem vrtiću).

Stoga ih je važno razumjeti i sustavno proučavati, pa je cilj ovoga rada prikaz ovoga modela s praktičnim implikacijama u vezi mogućnosti unapređenja organizacije odgojno-obrazovne prakse, te profesionalne pripreme odgajatelja, tijekom prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću.

Ključne riječi: *prijelaz iz obitelji u dječji vrtić, prilagodba u vrtiću, intra-personalni i inter-personalni čimbenici prijelaza, Ekološko-dinamički model*

SUMMARY

The transition of children from a family environment to kindergarten represents a significant change that requires adaptation in a new social and physical environment. This process encompasses various factors that influence a child's ability to adjust. The Ecological-dynamic model of transition and adaptation is a leading contemporary theoretical model for understanding the interrelations of significant variables in comprehending the quality of children's transition from family to kindergarten.

This model emphasizes two segments of transition and adaptation present in a child's life: the interaction between different contexts that change, and the continuity between different contexts that remains unchanged over time. Within this framework, the effects of a range of factors and their interrelations are important, divided into intrapersonal family factors (personality, parenting style, parental sensitivity, etc.), child factors (temperament and other characteristics of the children), and educator factors (personality, competencies, attitudes); as well as interpersonal factors in the relationships between children, parents, and educators (attachment style, the course of adaptation, mutual relationships with each individual, and the organization of work in kindergarten). Therefore, it is important to understand and systematically study these factors. This paper tends to present stated model with practical implications, regarding the possibilities for improving the organization of educational practice, and the professional preparation of educators during the transition and adaptation in kindergarten.

Keywords: *transition from family to kindergarten, adaptation in kindergarten, intra-personal and inter-personal factors of transition, Ecological-dynamic model*

SADRŽAJ

1.	UVOD.....	1
2.	PRIJELAZI DJECE IZ OBITELJI U DJEČJI VRTIĆ I PRILAGODBA U DJEČJEM VRTIĆU	3
2.1.	Prijelazi (tranzicije).....	3
2.2.	Prilagodbe (adaptacije).....	5
3.	TEORIJSKI MODELI PRIJELAZNIH RAZDOBLJA.....	8
4.	ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA KVALITETU PRIJELAZNOG PERIODA DJETETA	13
4.1.	Intra-personalni čimbenici djece	13
4.2.	Inter-personalni čimbenici djece - roditelja/skrbnika – odgajatelja.....	16
4.2.1.	Razvoj privrženosti i oblici privrženosti.....	16
4.2.2.	Roditeljski odgojni stilovi	19
4.2.3.	Uloga inter-personalnih odnosa u prilagodbi djece na vrtić	21
5.	PREPORUKE I PRIMJERI DOBRE PRAKSE PRIJELAZA I PRILAGODBE	25
5.1.	Što učiniti prije polaska djeteta u jaslice ili vrtić?	29
6.	ZAKLJUČAK.....	31
7.	LITERATURA	33

1. UVOD

Prva intenzivna promjena u životu djeteta, te događaj koji predstavlja izazov za dijete i njegovu obitelj, je zasigurno promjena okruženja iz obiteljskog u institucionalno. Iskustvo prijelaznog razdoblja i prilagodbe može se odraziti na razvoj privrženosti i opću psihološku dobrobit djeteta.

Početak pedagoške godine označava turbulentno razdoblje za djecu i njihove obitelji, odgajatelje i stručne suradnike, a posebice za djecu koja tek kreću u ustanovu ranog odgoja i obrazovanja, unoseći promjene i velike izazove u živote svih uključenih u taj proces. To je vrijeme intenzivne interakcije između obitelji i odgojno-obrazovnih ustanova, što predstavlja potpuno novo iskustvo za dijete i njegovu obitelj.

Prijelaz je proces u kojem svi sudionici uče nova pravila, grade nove odnose, doživljavaju unutarnje promjene, te stječu nova znanja i vještine. Intra-personalne i inter-personalne determinante ovog procesa su individualne za svako dijete, obitelj i osobu, te su isprepletene i međuovisne.

Sinergija intra-personalnih i inter-personalnih čimbenika zajedno oblikuje iskustvo prijelaza i utječe na sposobnost djeteta da se prilagodi u novoj situaciji. Navedeni čimbenici mogu varirati između pojedinaca i biti vrlo složeni, ali je važno razumjeti njihovu ulogu kako bi se podržao uspješan prijelaz djeteta u novu sredinu. Ovaj su zajednički život, u svome radu, detaljno definirali Rimm-Kaufman i Pianta (2000), te obuhvatili sve sastavnice ovih kompleksnih odnosa i međuodnosa prijelaza, teorijskim Ekološko-dinamičkim modelom tranzicije, koji će detaljnije biti objašnjen kroz završni rad.

Razumijevanje ovih prijelaza i načina na koji oni utječu na djecu, ključno je za osmišljanje postupaka i pristupa svih odraslih uključenih u ovaj proces. Kvalitetna podrška tokom ovih prijelaza može značajno olakšati prilagodbu i potaknuti pozitivan razvojni ishod. Stoga je cilj ovog rada istražiti različite aspekte prijelaza u ranoj životnoj dobi, uključujući

teorijske okvire, izazove s kojima se djeca i obitelji suočavaju, te strategije koje mogu pomoći u ublažavanju stresa.

Nakon uvoda u rad, definiraju se pojmovi *prijelaz* (tranzicija) i *prilagodba* (adaptacija) djeteta u kontekstu promjene pedagoške okoline, kako bi se idućem djelu nadovezalo na teorijske modele prijelaza i prilagodbe. U trećem se poglavlju opisuju razlike među modelima prijelaza Rimm-Kaufman i Piante (2000), te se stavlja naglasak na kompleksnost njihovog *Ekološko-dinamičkog modela tranzicije*.

U četvrtom se poglavlju opisuje čimbenike koji utječu na kvalitetu prijelaznog perioda djeteta, odnosno intra-personalne i inter-personalne čimbenike, kao ključne faktore u procesu prilagodbe djeteta u vrtiću. Iduće, peto poglavlje, donosi preporuke i primjere dobre prakse prijelaza i prilagodbe, na temelju istraživanja provedenih diljem Europe među roditeljima i odgajateljima. Rad završava zaključkom u šestom poglavlju, gdje se sumira pregled znanstvene literature korištene u radu.

2. PRIJELAZI DJECE IZ OBITELJI U DJEČJI VRTIĆ I PRILAGODBA U DJEČJEM VRTIĆU

Prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj (2015), ključnom dokumentu koji određuje temeljne vrijednosti odgojno-obrazovnog procesa, te rada ustanova za rani i predškolski odgoj obrazovanje, osiguravanje dobrobiti djeteta je glavni cilj. Dobrobit obuhvaća niz aspekata koji se odnose na djetetovo fizičko, emocionalno, socijalno i intelektualno blagostanje. Jedan od najvećih izazova za socijalno-emocionalnu dobrobit djece, jest upravo uključivanje u odgojno-obrazovni proces, odnosno vrijeme prijelaza iz obitelji u vrtić, te vrijeme prilagodbe u novonastaloj situaciji. Promjene u ranom periodu života izuzetno su značajne jer mogu ostaviti dugotrajne implikacije na dijete (Marcinekova, Borbélyová, i Tirpáková, 2020), stoga je vrlo važno procesu prijelaza i prilagodbe pristupiti s mnogo razumijevanja i strpljenja. Razumijevanje ovih prijelaza i načina na koji oni utječu na djecu ključno je za roditelje, odgajatelje i stručnjake koji su uključeni u rad s djecom. Kvalitetna podrška tokom prijelaza može značajno olakšati prilagodbu i potaknuti pozitivan razvojni ishod (Andersson Søre, Schad i Psouni, 2023).

2.1. Prijelazi (tranzicije)

Prijelazi se u pedagoškom kontekstu najjednostavnije mogu definirati kao procesi promjene odgojno-obrazovnog okruženja (Visković i Višnjić Jevtić, 2019). Dunlop i Fabian (2007:3) definiraju prijelaze kao *dinamično vrijeme promjena* i *ubrzanu razvojnu potražnju*, naknadno ih opisujući kao vrijeme od trenutka stupanja djeteta i njegove obitelji u nove okolnosti, do trenutka potpune prilagodbe u novom okruženju. Drugim riječima, prijelazi uključuju sve promjene koje dijete doživljava tranzicijom iz jedne situacije u drugu, dok se prilagodba u psihološkom kontekstu odnosi na proces prilagođavanja u novoj situaciji. Ovaj proces obuhvaća sve aktivnosti i iskustva koja dijete doživljava u novoj sredini, kao što su nova okolina, nepoznati odrasli, druga djeca, duži boravak u kolektivu, različiti dnevni ritmovi i norme ponašanja. Prilagodba je postupan proces u kojem se mijenja način života djeteta, kako bi ono prilagodilo u novim uvjetima

i okolnostima, za što je potrebna određena količina vremena (Brzezińska, Czub i Ożadowicz, 2013).

Period ranog djetinjstva obilježava nekoliko prijelaznih faza: iz obitelji u jaslice ili vrtić, promjene unutar ustanove, odnosno među skupinama, te iz predškolske ustanove u osnovnu školu. Ovi se prijelazi odvijaju paralelno s intenzivnim djetetovim razvojem, te se mogu odraziti na njegov psihički, fizički i emocionalni razvoj, ponašanje i sposobnost učenja.

Shodno tome, razlikuju se okomiti i vodoravni prijelazi, gdje okomiti prijelazi podrazumijevaju prijelaze u razinama - kao što su polazak iz obitelji u dječji vrtić, iz vrtića u osnovnu školu, kasnije prijelaze u više razrede ili slijedeći stupanj obrazovanja. Vodoravni prijelazi se odvijaju unutar iste razine, odnosno promjenom odgojno-obrazovne zajednice - kao na primjer preseljenje u drugu odgojnu skupinu, drugi dječji vrtić ili školu. Iako prividno jednostavniji, vodoravni prijelazi zapravo djeci donose brojne izazovne situacije (Visković i Višnjić Jevtić, 2019). Intenzitet utjecaja prijelaza na dijete može varirati, no sa sigurnošću se može tvrditi da je ono uvijek u određenoj mjeri izvor nesigurnosti i različitih osjećaja anksioznosti (Brzezińska, Czub i Ożadowicz, 2013).

Vrlo često prijelazi uzrokuju niz promjena u dnevnoj rutini djeteta, načinu igre i učenja, socijalnim interakcijama, što također neposredno utječe na njegov identitet i ulogu obitelji u njegovom životu. Intenzitet utjecaja promjena na dijete, te eventualnih posljedica, determinirano je prema općem razvojnom modelu s pet temeljnih čimbenika: intra-personalnim, inter-personalnim, organskim, te čimbenicima višeg reda s protokom vremena (Wenar, 2003, prema Tatalović Vorkapić, 2019), koji će kasnije u radu biti detaljnije opisani.

2.2. Prilagodbe (adaptacije)

U suvremenoj literaturi ističe se distinkcija u razumijevanju naizgled vrlo sličnih pojmova vezanih uz prilagodbu, koji zapravo čine razliku u pogledu na dijete i pristup u institucijskom kontekstu.

Tatalović Vorkapić (2020, 2021) ilustrativno objašnjava razliku u interpretaciji pojma prilagodba, koristeći pojmove usuglašavanje s okolinom (eng. *adjustment*), te prilagodba (eng. *adaptation*). Usuglašavanje se može promatrati sa psihološkog aspekta kao postignuće i kao proces.

Gledano kao postignuće, odnosno mjera usuglašavanja djeteta s institucijskim kontekstom, prilagodba je ishod, odnosno uspjeh djeteta. Naglasak se stavlja na karakteristike djeteta, eksplicitno očekujući djetetovu prilagodbu na vrtić.

S druge strane pojma je usuglašavanje kao proces, u kojemu su jednako važne karakteristike djeteta i djetetove obitelji, kao i konteksta iz kojeg polazi i u koji prelazi (odgojno-obrazovne institucije, lokalna zajednica i društvo u cijelosti), a definira se kao vrijeme ili period u kojem se dijete prilagođava u uvjetima, okolnostima ili zahtjevima novonastale situacije, s težnjom uspješne integracije (Pauletić i Tatalović Vorkapić, 2020:62). Ovaj proces podrazumijeva različite napore i prilagođavanja u fizičkom, emocionalnom, socijalnom i kognitivnom aspektu (Starč i sur., 2004).

Prilagodba je potrebna u različitim životnim situacijama, kao što su promjena posla, preseljenje u novu sredinu, ulazak u novu školu ili vrtić, odnosno bilo koja promjena koja zahtijeva prilagodbu novim uvjetima.

Bitno je napomenuti da se prilagodba ne događa u trenutku, ona može biti postupna i zahtijevati određeno vrijeme kako bi se postigla (Andersson Sør, Schad i Psouni, 2023). To uključuje različite strategije i mehanizme suočavanja s promjenama, kao što su traženje podrške drugih, razvijanje novih vještina, prilagođavanje na nove obrasce ponašanja ili razvijanje novih socijalnih veza (Brajša-Žganec, 2003).

Trajanje procesa prilagodbe djeteta u novoj situaciji, kao vrste i intenzitet reakcija koje će ono ispoljavati, uvelike zavisi od ranije uspostavljenih afektivnih odnosa i iskustava. Ovaj se proces često percipira u kontekstu kvalitete emocionalnog odnosa između djeteta i roditelja, i uspostavljene razine privrženosti. Privrženost je esencijalna za djetetov adekvatan psihički razvoj (Tatalović Vorkapić, Slaviček i Vlah, 2017).

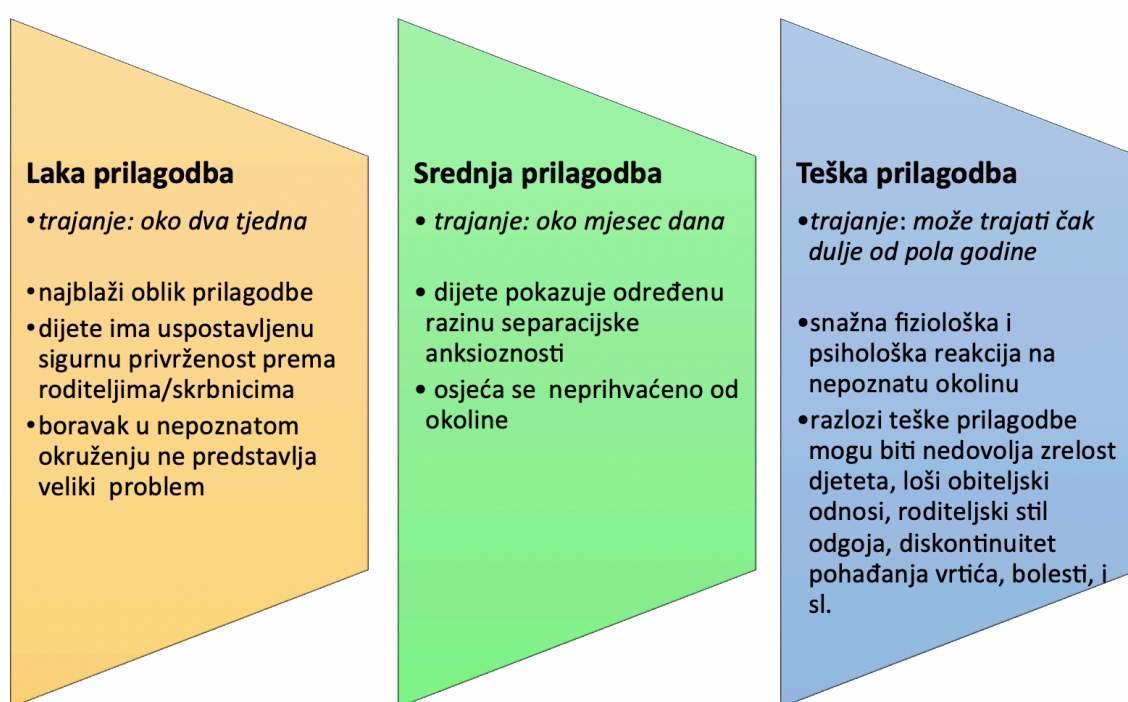
Reakcije djeteta tijekom procesa prilagodbe mogu varirati, te tako mogu uključivati emocionalnu tugu, strah, anksioznost ili otpor prema promjeni (Marcinekova, Borbélyová, i Tirpáková, 2020). Uz podršku i osjećaj sigurnosti koje pružaju roditelji ili skrbnici, teškoće u prilagodbi mogu postupno nestajati kako se dijete osjeća sve ugodnije u novom okruženju. Stoga je važno prepoznati ulogu emocionalnih veza u procesu prilagodbe djeteta, te osigurati podršku i sigurnost kako bi se olakšao taj proces.

Suvremena psihološka znanost vrlo jasno pokazuje važnost optimalne prilagodbe u okolini u kojoj dijete živi u odnosu na razinu njegove psihološke dobrobiti i opće kvalitete života (Tatalović Vorkapić, 2023; Tatalović Vorkapić, Slaviček i Vlah, 2017). Istraživanja su pokazala da iskustva tijekom prijelaza i prilagodbe mogu neposredno i trajno utjecati na razvoj privrženosti i cjelokupnu psihološku dobrobit djeteta (Andersson Søe, Schad i Psouni, 2023; Tatalović Vorkapić, Slaviček i Vlah, 2017; Marcinekova, Borbélyová, i Tirpáková, 2020). Većina djece uspješno se prilagođava u novoj situaciji bez značajnih emocionalnih ili ponašajnih teškoća, dok ipak mali broj djece prolazi kroz teže oblike prilagodbe (Marcinekova, Borbélyová, i Tirpáková, 2020).

Mladen Coha (2007, prema Janković, 2020) opisuje tri vrste prilagodbe koje se mogu javiti kod djece, prikazano na Slici 1: laka, srednje težine i teška prilagodba. Djeca s lakom prilagodbom stabiliziraju svoje ponašanje unutar deset do petnaest dana, što je ishod uspostavljene stabilne emocionalne veze i sigurne privrženosti s roditeljima, dok je njihova reakcija na nepoznatu situaciju minimalna. Prilagodba srednje težine traje nešto dulje, te se manifestira kao otpor prema razdvajanju od roditelja, dok se promjene u ponašanju stabiliziraju kroz mjesec dana od stupanja promjene u život djeteta. Teška prilagodba je, za djecu i odrasle, vrlo naporan i dugotrajan proces. Ova prilagodba može

trajati duže od šest mjeseci, popraćena snažnim reakcijama djeteta. Neki od razloga tome su nekonzistentno pohađanje vrtića uslijed bolesti i drugih razloga, nepovoljna obiteljska situacija, neprimjeren stil odgoja roditelja, nezrelost djeteta, zlostavljanje i dr. (Mladen Coha, 2007, prema Janković 2020).

Slika 1: Oblici prilagodbe (Mladen Coha, 2007, prema Janković, 2020: 10)

3. TEORIJSKI MODELI PRIJELAZNIH RAZDOBLJA

Definiranju procesa prijelaznih razdoblja pristupali su brojni autori, stoga ih je moguće razmatrati s različitih teorijskih stajališta: razvojnog, humanističkog, sociokulturnog, ekološkog, sociokonstruktivističkog, te drugih.

Izuzetan doprinos razumijevanju procesa prijelaza pruža pristup Urie Bronfenbrennera (1979), pod nazivom *Model ekoloških sustava*. Prema Veiga i suradnicima (2023), Bronfenbrenner razvija model koji izbjegava fragmentirane pristupe proučavanju ljudskog razvoja, gdje se svaka razina analize usmjerava samo na dijete, obitelj ili samo na društvo, prilikom čega ih se izolira iz konteksta. Prvi teorijski model, predstavljen 1979. godine, nazvan je "ekološki" i istaknuo je okoliš kao temeljni faktor za razumijevanje kako se pojedinac razvija. Pristup je postajao detaljniji s vremenom, obuhvaćajući aspekte razvoja povezane s osobom. U konačnici se razvila teorija, i razumijevanje ljudskog razvoja počelo je obuhvaćati složeniji i širi model koji razmatra četiri međusobno povezana aspekta: osobu, kontekst, proces i vrijeme (Bronfenbrenner i Ceci, 1994). U ovoj naprednijoj perspektivi, kako je prikazano na Slici 2, fokus se premjestio na pojedinca, uzimajući u obzir dimenziju vremena i interakciju između osobe i konteksta u kojem se nalazi.

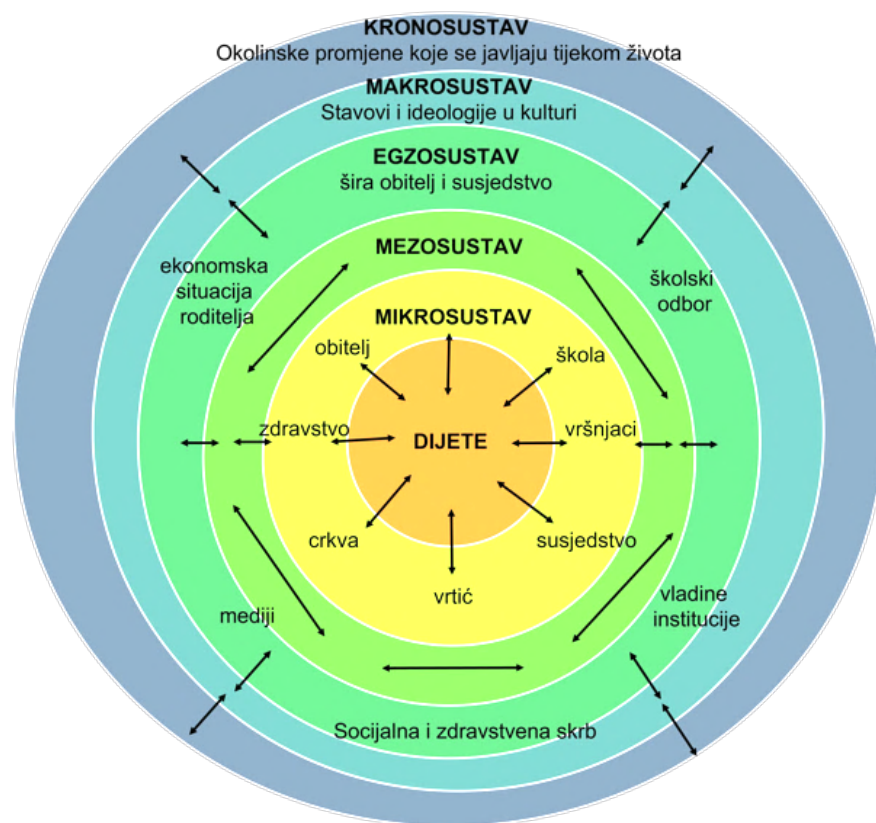
Ove modifikacije dovele su do naziva *Bioekološki model ljudskog razvoja*, koji definira podsustave u koje je uključen pojedinac. Ovaj model polazi od stajališta da temelj razvoja djeteta počiva na povezanosti s okolinom, naglašavajući upravo promjene u djetetovoj okolini kao kritične događaje. Sukladno tome, prilagodba djeteta ovisi o njegovim socijalnim interakcijama (Veiga i sur., 2023).

Nenadić Bilan i Zloković (2012) ističu kako *Bioekološki model* ukazuje na međuovisnost i recipročnost obiteljskog i odgojno-obrazovnog konteksta. Sustavi, iako djeluju samostalno, u interpretaciji djelovanja na dijete su međuovisni, te utječu na druge sustave posredno ili neposredno. Mikrosustav podrazumijeva djetetovo neposredno okruženje – obitelj, odgajatelja i skupinu u ustanovi ranog odgoja i obrazovanja, te međusobna interakcija ovih sastavnica čini mezosustav. Egzosustav predstavlja vanjsku okolinu koja

indirektno utječe na razvoj djeteta, poput radnog mjesta roditelja ili vjerske zajednice. Makrosustav obuhvaća socijalno-kulturni kontekst, uključujući zakone, te ekonomske i političke strukture. Kronosustav, kao sveobuhvatni sustav, podrazumijeva sve promjene unutar sustava tijekom vremena (npr. sazrijevanje, rođenje brata ili sestre, razvod roditelja i dr.).

Slika 2: Bronfenbrennerov “Bioekološki model ljudskog razvoja”

(Izvor: <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html>)

Socijalne interakcije djeteta imaju fundamentalnu ulogu u razvoju djeteta, posebice kognitivnom, prema teoriji socijalnog razvoja Lava Vigotskog (1978, prema Miočić, 2022). Prema teoriji sociokonstruktivizma, dijete aktivnim sudjelovanjem u interakcijama sa svojim okruženjem, stvara nova znanja i upoznaje svijet oko sebe, uspostavljajući odnose i razvijajući obrasce ponašanja u društvenom kontekstu (Miočić, 2022). Ova teorija

također zagovara dvije razine djetetova kulturalnog razvoja: prvo na socijalnoj razini među pojedincima (inter-psihološki), a zatim na individualnoj razini unutar djeteta (intra-psihološki) (Vigotski, 1978, prema Miočić, 2022). No, kao i u modelu ekoloških sustava, sociokonstruktivistički pristup se također nedovoljno fokusira na dijete kao aktera vlastitog razvoja.

Nastavno na prva dva pristupa, Rimm-Kaufman i Pianta (2000) razvijaju sustav *Ekološko-dinamičkih efekata* koji podržava suvremena razumijevanja djetetovog razvoja, te stavlja dijete u središte razumijevanja prijelaza. Ovaj model ističe važnost međusobne i dvosmjerne povezanosti djeteta i njegove dinamične neposredne i posredne okoline. Ovim se modelom ističe kompleksnost prijelaza i prilagodbe iz dvije perspektive: prvo, odnosi između promjenjivih konteksta (kao što su roditeljski dom i ustanova ranog odgoja i obrazovanja), i drugo, kontinuitet unutar konteksta koji ostaje stalan protokom vremena (dijete se nalazi na istom mjestu usprkos promjenama). Prema Rimm-Kaufman i Pianta (2000) na prijelaz i prilagodbu utječe niz čimbenika i njihovih složenih međusobnih odnosa, što je ključno za razumijevanje djetetovih potreba, i adekvatnog odgovora na njih. Ova se složenost promatra kroz interakciju intra-personalnih karakteristika djeteta, kao i svih osoba uključenih u proces djetetova prijelaza, i inter-personalnih aspekata odnosa svih sudionika ovog procesa, poput karakteristika odnosa djeteta s roditeljima/obitelji/odgajateljima, karaktera odnosa roditelja i odgajatelja, obilježja ustanove, resursa šire i uže zajednice, u specifičnom vremenskom okviru.

Nastavno na navedene faktore, Tatalović Vorkapić (2020) ističe slijedeće čimbenike bitnima za istraživanja:

- intra-personalne čimbenike djeteta (karakter, senzibilitet, temperament, emocionalne, kognitivne, motoričke i fizičke potrebe te interesi),
- intra-personalne čimbenike obitelji (roditeljski stilovi, njihova osobnost, dinamika odnosa, način komunikacije, te razina osjetljivosti na djetetove potrebe),
- intra-personalne čimbenike odgajatelja (osobnost, razina kompetencija, iskustvo i stavovi);

- inter-personalne čimbenike djetete-roditelj-odgajatelj (odnosi s roditeljem, odnosi s odgajateljem, stil privrženosti, tijek prilagodbe, način rada ustanove, odnos obitelj-vrtić-lokalna zajednica, vrijednosti društva, kultura i sl.).
- vršnjaci i njihove obitelji: temperament, obiteljske dinamike;
- odnosi među čimbenicima: interakcije između djeteta, roditelja, odgajatelja, vršnjaka, obitelji, vrtića, škole, lokalne zajednice, društvenih vrijednosti, itd.;
- kontekst tranzicije (promjene koje se događaju, poput prijelaza iz obiteljskog doma u vrtić, preseljenja, promjene skrbništva, rođenja brata ili sestre, i stabilnost)
- vrijeme odvijanja tranzicije (društveni kontekst, vrijednosti i kultura koje se mijenjaju s vremenom, što utječe na kvalitetu prijelaza djece).

Prema svojoj složenosti i uključivanju čimbenika prijelaza, razlikuju se četiri modela, odnosno teorijske perspektive koje definiraju prijelazne procese (Rimm-Kauffman i Pianta, 2000). Ovi modeli pružaju različite perspektive na prijelazne procese i naglašavaju važnost kako individualnih karakteristika, tako i socijalnih i ekoloških utjecaja na djetetovu prilagodbu:

- 1. Model dječjih utjecaja** stavlja naglasak na djetetove karakteristike kao ključne čimbenike prilagodbe u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Oni uključuju kognitivnu spremnost, inteligenciju, jezične sposobnosti, temperament i materijalni status. Ovaj pristup je isključivo usmjeren na dijete i ne razmatra utjecaj socijalne okoline.
- 2. Model direktnih utjecaja** stavlja u međuodnos djetetove karakteristike i izravne utjecaje poput obitelji, vrtića, vršnjaka i susjedstva. Ponašanje i prilagodba djece ovise o kvaliteti vrtićkog okruženja, poticajima, veličini sobe, odnosima među vršnjacima i obiteljskim karakteristikama, poput roditeljske osjetljivosti i uključenosti. Model uzima u obzir širi kontekst i ekološke sustave, koji okružuju dijete u trenutku prijelaza u vrtić.

- 3. Model indirektnih utjecaja** razmatra istovremeno direktne i indirektne čimbenike različitih konteksta na dijete, te međusobnu interakciju djeteta i njegove socijalne okoline. Uvažava se važnost obitelji, vrtića i vršnjaka, te njihova međusobna preplitanja, naglašavajući važnost suradnje obitelji i odgajatelja pri smanjenju intenziteta stresa za dijete. Kada se navedene čimbenike stavi u realan kontekst, može se zaključiti da proces prijelaza i prilagodbe ovisi o razvojnoj fazi djeteta, individualnim sposobnostima prilagodbe i općoj otpornosti živčanog sustava (Sosnowska, 2013). Prema Sosnowskoj (2013) prilagodba je najteža za plašljivu i sramežljivu djecu, onu koja su imala neugodna iskustva u kontaktima s nepoznatim odraslima (kao na primjer dulji boravak u bolnici ili neki medicinski tretmani), djecu sa prethodnim iskustvom neuspješnog pokušaja prilagodbe, ili onu koja ranije nisu imala kontakte s djecom.
- 4. Model dinamičkih utjecaja**, odnosno *Ekološko-dinamički model tranzicije*, sagledava dinamičke, posredne i neposredne utjecaje na prijelaz djeteta iz obitelji u ustanovu ranog odgoja i obrazovanja. Ovim se modelom ističe razvoj odnosa protokom vremena i stvaranje obrazaca ponašanja kroz ostvarene interakcije, koje utječu na ishode prijelaza. Prijelazni proces započinje godinu dana prije vrtića, te traje cijelu tekuću godinu. Važna je povezanost obitelji i vrtića, a odnosi između djetetovih karakteristika i različitih konteksta (obitelj, vrtić, vršnjaci) ključni su za prilagodbu. Rimm-Kauffman i Pianta (2000) naglašavaju važnost zajedničkih ciljeva, učestalih kontakata i usmjerenosti na razvoj djeteta.

Brojnost i složenost čimbenika koji utječu na prijelaz i prilagodbu djece zahtijevaju holistički pristup razumijevanju tih procesa. To podrazumijeva koordinaciju i usklađenost različitih čimbenika (Tatalović Vorkapić i Polanec, 2019). Praksa često pokazuje da su situacije prilagodbe u jaslicama, vrtićima i osnovnim školama vrlo stresne, te takva iskustva mogu ostaviti trajne negativne posljedice. Međutim, postoje i primjeri kvalitetne prakse koji ukazuju na pozitivne ishode, kada se suvremene spoznaje o dječjem razvoju primjenjuju u skladu s kulturalnim kontekstom i uz pažljivo osluškivanje potreba djece.

4. ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA KVALITETU PRIJELAZNOG PERIODA DJETETA

Pauletić i Tatalović Vorkapić (2020) navode niz čimbenika koji značajno utječu na prijelazni period, koje promatramo kroz spektar intra-personalnih čimbenika djece, obitelji i odgajatelja, te inter-personalnih čimbenika u odnosima djece, obitelji i odgajatelja.

Suvremeni modeli razmatranja prijelaza i prilagodbe stavljaju dijete i njegove intra-personalne determinante u središte promjena, koje su ključne za njegovo psihičko doživljavanje i funkcioniranje, te imaju dugoročne implikacije (Tatalović Vorkapić i Katić, 2019). Intra-personalni čimbenici koje pojedinac posjeduje u procesu prijelaza i prilagodbe se odnose na individualne karakteristike, stavove, emocije i strategije suočavanja (Tatalović Vorkapić, 2023). To uključuje emocionalne reakcije, razinu samopouzdanja, socijalne vještine i sposobnosti regulacije emocija (Marcinekova, Borbélyová, i Tirpáková, 2020). Nadalje, emocionalna stabilnost ili ranjivost, također mogu utjecati na proces prijelaza.

Inter-personalni čimbenici obilježavaju odnose i interakcije s drugim ljudima. U kontekstu prijelaza djeteta u jaslice ili vrtić, inter-personalni čimbenici uključuju odnose s roditeljima, odgajateljima, ali i s drugom djecom. Kvaliteta odnosa može utjecati na osjećaj sigurnosti, podrške i povjerenja djeteta tijekom prijelaza (Tatalović Vorkapić i Polanec, 2019). Tako na primjer, topao i podržavajući odnos s odgajateljima može olakšati proces prilagodbe.

4.1. Intra-personalni čimbenici djece

Razdoblje ranog djetinjstva obilježeno je ubrzanim tjelesnim, motoričkim i spoznajnim razvojem, no ulaskom u interakcije s okolinom i razvijanjem odnosa djeteta s drugima, socijalno-emocionalni razvoj poprima veliki značaj. Izražavanjem emocija dijete pokazuje okolini svoje potrebe, stupa u složene odnose, uči izražavati vlastite emocije i razumjeti emocije ljudi oko sebe. Ovaj je odnos determiniran biološkim predispozicijama

djetetovog temperamenta (Starc i sur, 2004). Svakodnevne interakcije djeteta i okoline, kroz određeni period vremena, rezultiraju razvojem specifične vrste odnosa kojeg se naziva *privrženost* [(detaljnije opisano u poglavlju 4.2.);(Smojver Ažić, 2020)]. Daljnji razvoj socijalno-emocionalnih odnosa s okolinom ovisan je o sociokognitivnom razvoju djeteta, unutar kojeg ono razvija pojam o sebi i odvaja ga od okoline. Pod utjecajem okoline dijete zadovoljava specifične razvojne potrebe, uspostavlja samoregulaciju nad svojim impulsima, te uči odgađati zadovoljenje potreba. Sukladno tome, unutar socijalno-emocionalnog razvoja, Starc i suradnici (2004) naglašavaju sagledavanje razvojnih osobina i procesa:

- temperamenta,
- emocionalnog razvoja u iskazivanju vlastitih, te razumijevanju emocija drugih,
- razvoja privrženosti,
- razumijevanje pojma o sebi i odnosi s drugima,
- razvoja samoregulacije, te
- razvoja društvenosti.

Temperament se može definirati kao osobitost djeteta u iskazivanju odgovara na okolinu, te samoregulacije ponašanja, za koje se vjeruje da je genetski nasljedna (Starc i sur., 2004). Prema Sindik i Basta-Frljić (2008;147) "*temperament je sklop bihevioralnih dispozicija koje tvore karakterističan način na koji osoba izražava emocije i raspoloženje*", te sugeriraju da nije pod svjesnim djelovanjem osobe, već je genetski predodređen. Jedna od sastavnica temperamenta je adaptabilnost, odnosno sposobnost djeteta da se prilagodi novim situacijama (Sindik i Basta-Frljić, 2008). Prema karakteristikama temperamenta, odnosno pozitivnoj ili negativnoj emocionalnosti, te stupnju kontrole ponašanja, razlikuju se djeca lakog, teškog i opreznog temperamenta. Tatalović Vorkapić i Vujičić (2013) sugeriraju da temperament ne opisuje same djetetove postupke, već reakciju djeteta na neki događaj.

Empatija je sposobnost razumijevanja ili osjećanja onoga što netko drugi doživljava, što uključuje postavljanje sebe u položaj druge osobe (Starc i sur., 2004). Razvija se putem djetetovih reakcija na emocije koje primijeti kod drugih. Na primjer, novorođenčad često plače kada čuje druge bebe kako plaču, reagirajući nesvjesno na istu emociju, jer nisu svjesna svoje odvojenosti. Kasnije, s razvojem, djeca pokazuju zrelije oblike empatije, razumijevajući tuđe emocije i zauzimajući tuđe stajalište (Starc i sur., 2004). Prosocialno ponašanje i razumijevanje tuđih emocija, djeca usvajaju promatrajući roditelje i skrbnike kao modele, a zrelost empatičkih reakcija raste s razvojem govora.

S razumijevanjem emocija, djeca razvijaju svijest o sebi i drugima kao nezavisnim i stalnim entitetima, što je temelj samosvijesti. Na taj način uspostavlja se samokontrola, koja je ključna za reguliranje ponašanja (Brzezińska, Czub i Ożadowicz, 2013).

Djeca su vrlo osjetljiva na emocije svojih roditelja i često u svojim ponašanjem odražavaju ono što roditelji osjećaju. Stoga, prilagodba u vrtiću uvelike ovisi o roditeljskom stavu prema vrtiću i načinu na koji su pripremali dijete za taj korak (Sosnowska, 2006). Reakcije djece na odvajanje mogu biti raznolike i razlikuju se na individualnoj razini.

Emocionalne reakcije djece prilikom odvajanja često su tuga i čežnja za roditeljem. Neka djeca mogu biti izrazito ljutita i razdražljiva, posebno kad se vrte iz vrtića kući. Mlađa djeca često burno reagiraju, dok starija djeca mogu ući u sobu vrtića poslušno, ali zatim provesti veći dio dana u tišini, stojeći pokraj vrata i odbijajući komunikaciju.

Tjelesne reakcije djeca ponekad koriste da izraze kako se osjećaju, pa se mogu žaliti na bolove u trbuhu, povraćati ili imati glavobolje (Sosnowska, 2006). Također, mogu se javiti regresivne reakcije poput puzanja umjesto hodanja, obavljanje nužde u gaćice ili gestikuliranje umjesto govora i riječi. Takve promjene su privremene i ne označavaju zaostajanje u razvoju.

Ponašajne reakcije se javljaju kao odgovor na emocionalni pritisak, stoga djeca mogu plakati, vrištati, udarati udovima, te odbijati kontakt, sudjelovanje u aktivnostima, hranu i spavanje. Neka djeca mogu biti pasivni promatrači, uz svoj omiljeni predmet (*tješilicu*), igračku ili dudu, povlačeći se u mirni kutak (Sosnowska, 2006). Takve se reakcije najčešće javljaju odmah nakon odvajanja i traju dok se dijete ne prilagodi u novoj situaciji. Kod

neke se djece reakcije mogu pojaviti odgođeno, kad shvate da je odlazak u vrtić svakodnevan. Ove reakcije nestaju kada se dijete osjeća sigurno u novom okruženju.

4.2. Inter-personalni čimbenici djece - roditelja/skrbnika – odgajatelja

Inter-personalni čimbenici obilježavaju odnose i interakcije s drugim ljudima. U kontekstu prijelaza djeteta u jaslice ili vrtić, inter-personalni čimbenici uključuju odnose s odgajateljima, drugom djecom, te roditeljima (Velan i Tatalović Vorkapić, 2020). Kvaliteta odnosa može utjecati na osjećaj sigurnosti, podrške i povjerenja djeteta tijekom prijelaza. Na primjer, topao i podržavajući odnos s odgajateljima može olakšati proces prilagodbe, dok narušen odnos među roditeljima uzrokovan financijskim problemima može otežati djetetovu prilagodbu (Ljubetić, 2007).

U narednom dijelu rada opisati će se stilovi privrženosti djeteta i roditeljski odgojni stilovi, kao determinante stvaranja socijalnih odnosa u ranom djetinjstvu, te ključni odnosi koji određuju kvalitetu prilagodbe djeteta u vrtiću.

4.2.1. Razvoj privrženosti i oblici privrženosti

Privrženost je snažna emocionalna povezanost i bliskost koju pojedinac uspostavlja sa relevantnim osobama u svome životu, s kojima interakcija izaziva ugodu, posebno u stresnim situacijama (Klarin, 2006; Tatalović Vorkapić, 2020). Istovremeno se povezanost može ostvariti s više ljudi koja se može razlikovati intenzitetom (Klarin, 2006). Privrženost se počinje razvijati po rođenju (*nediskriminativna socijalna reakcija*), te do 2. mjeseca dijete može pokazivati pozitivnu reakciju prema svakome tko se brine za njega. Nakon nekoliko mjeseci života (od 2. do 7. mjeseca) dijete jasno pokazuje veću zainteresiranost za poznate osobe (*diskriminativna socijalna reakcija*). Osnovna je značajka ovog razdoblja tendencija ka interakciji s primarnim skrbnikom (Smojver Ažić, 2020), prema kojemu se posebno razvija privrženost u narednom periodu, odnosno od 8. do 24. mjeseca života. S obzirom da je ovo razdoblje intenzivnog razvoja djeteta, ono traži utjehu, sigurnost i zaštitu određene osobe (*usmjerena privrženost*), prema kojoj iskazuju emocije. U ovom se razdoblju počinje javljati separacijska anksioznost prilikom odvajanja

od poznatog, rezultirajući povlačenjem i plačem djeteta, koji se umiruje pojavom figure privrženosti (roditelja/skrbnika), što je također dokaz razvijene privrženosti (Starc i sur., 2004).

Iako se privrženost smatra intra-personalnim čimbenikom, ona se razvija kao rezultat specifičnih inter-personalnih interakcija između djeteta i figure privrženosti (roditelja/skrbnika - najčešće majke), oblikujući djetetovo ponašanje i percepciju sigurnosti u odnosima (Berk, 2015). Postoje tri osnovna tipa privrženosti kod djece, koji se razvijaju na temelju odgovora na djetetove potrebe i podražaje: sigurna privrženost (tip B), nesigurno – izbjegavajuća privrženost (tip A), te nesigurno – opiruća privrženost (tip C). Main i Solomon (1990, prema Smojver Ažić, 2020) naknadno utvrđuju još jedan tip - dezorganiziranu privrženost (tip D).

Sigurna privrženost (tip B) nastaje kada figura privrženosti prepoznaje i djeluje na djetetove potrebe s empatijom. Djeca s razvijenim sigurnim oblikom privrženosti slobodno istražuju okolinu u prisutnosti roditelja, zainteresirano ulaze u interakcije s drugima. Roditelj im pruža osjećaj sigurnosti, pa su takva djeca manje uplašena u stresnim situacijama odvajanja i pokazuju veću želju za istraživanjem i rješavanjem problema. Razvijaju bazično povjerenje i sigurnosti u druge (Smojver Ažić, 2020).

Nesigurno - izbjegavajuća privrženost (tip A) karakterizira roditeljsku nesusretljivost prema djetetovim emocionalnim potrebama (Smojver Ažić, 2020). U tom slučaju djeca ne pokazuju veću uznemirenost prilikom odvajanja, brzo se sama umire, no izbjegavaju ponovni kontakt s roditeljima. Emocionalno su distancirana i ne preferiraju tjelesni kontakt, te ne traže bliskost u odnosima (Mihčić, 2010).

Nesigurno - opiruća privrženost (tip C) razvijaju djeca roditelja koji su nepredvidivi i nekonzistentni u pristupu. Djeca s ovim oblikom privrženosti neprestano prate figuru privrženosti, ne uključujući se u igru i istraživanje. Sebe doživljavaju nesigurnima, a nepoznate osobe nepouzdanima (Smojver Ažić, 2020). Pri odvajanju se jako uznemire, dok se pri povratku roditelja ljutnje i opiru (Mihčić, 2010).

Dezorganizirano-dezorijentirana privrženost (tip D) je najnesigurniji oblik privrženosti i često je rezultat traumatičnih iskustava, poput zlostavljanja ili odrastanja u institucijama (Smojver Ažić, 2020; Mihić, 2010). Roditelji neadekvatno reagiraju na djetetove potrebe za smirivanjem i utjehom. Takva djeca nemaju povjerenja prema bliskim osobama i ne traže tjelesnu bliskost (zagrljaj, poljubac). Pokazuju neorganizirano ponašanje, strah od roditelja, ukočenost i ranjivost. Prilikom povratka roditelja reagiraju udaljavanjem ili traženjem utjehe od stranaca (Mihić, 2010).

Kvaliteta i oblik razvijene privrženosti djeteta prema primarnim figurama privrženosti određuju ton prilagodbe djece u novom okruženju, te su prediktor kvalitete odnosa s odgajateljem. Prema teoriji privrženosti, emocionalno topao, blizak i konzistentan odnos djeteta i roditelja stvara sigurnu privrženost, koja se pozitivno reflektira na prijelaz iz obitelji u ustanovu ranog odgoja, kao i prilagodbu u novoj situaciji. Zanimljive rezultate istraživanja u svome radu iznose Ahnert i sur. (2004, prema Smojver Ažić, 2020), navodeći da je prilagodba olakšana prilikom prisutnosti primarne figure privrženosti, temeljeno na razinama izlučivanja kortizola i vremena provedenog u plaču. U ovim se uvjetima privrženost ne narušava, već zadržava, a u nekim slučajevima čak i razvija. U manjim odgojnim skupinama, uz responzivnog odgajatelja, dijete može razviti sekundarnu privrženost prema odgajatelju, kao novoj figuri privrženosti.

Sigurno privržena djeca ostvaruju kvalitetnije odnose sa vršnjacima, pokazuju veću razinu prilagodljivosti i samostalnosti, razvijaju autonomiju istražujući okolinu, što je u većini slučajeva indikator razvoja kognitivnih i socijalnih kompetencija, te kvalitetnih odnosa s vršnjacima, kao i budućih školskih uspjeha (Smojver Ažić, 2020). Sigurna je privrženost temelj pozitivnih razvojnih ishoda. No, iako je izgrađeni model relativno stabilan, pod utjecajem novih i nepovoljnih životnih prilika, moguće su njegove promjene (Smojver Ažić, 2020).

Vrijeme prilagodbe može varirati ovisno o kvaliteti i stabilnosti emocionalnih veza između djeteta i figure privrženosti. Djeca sa razvijenom sigurnom privrženošću vjerojatnije će lakše asimilirati ponašanje u novoj situaciji, dok djeca s nesigurnom

privrženosti ili problematičnim emocionalnim vezama mogu iskusiti teškoće tijekom procesa prilagodbe (Andersson Søe, Schad i Psouni, 2023).

Prepoznavanje obrazaca razvijene privrženosti može znatno olakšati odgajatelju i stručnim osobama, pristup djetetu i njegovoj obitelji, za pravovremene intervencije, pružanje pomoći i podrške, ali i njegovanje obrazaca sigurne privrženosti (Halužan, 2020).

4.2.2. Roditeljski odgojni stilovi

Roditeljska podrška odnosi se na afektivnu prirodu odnosa roditelj-dijete, obilježena stupnjem uključenosti, prihvaćanja, emocionalne dostupnosti, topline i osjetljivosti na potrebe (Kuppens i Ceulemans, 2019). Odgojni se stilovi razlikuju prema dvije dimenzije: roditeljskoj toplini i roditeljskom nadzoru, odnosno kontroli (Ljubetić, 2007). Roditeljskom toplinom se smatra briga, ohrabivanje i potpora koje roditelji pružaju djetetu. Roditeljski nadzor se odnosi na želju roditelja da kontrolira djetetovo ponašanje kroz mehanizme deprivacije, sile i kažnjavanja, te upravlja njegovim životom na svojevrsan način. Primjerena količina kontrole utječe stimulirajuće na dječji razvoj, dok pretjerana ili nedovoljna kontrola mogu rezultirati negativnim posljedicama (Obradović i Čudina-Obradović, 2003). Negativni se ishodi manifestiraju kroz ponašanje djeteta, te uznapredovanim oblicima poput anksioznosti ili depresije (Kuppens i Ceulemans, 2019).

Autoritativni odgojni stil smatra se najuspješnijim pristupom, balansirajući autonomiju, visoki stupanj prihvaćenosti, te prilagođenu kontrolu. Roditelji koji prakticiraju ovaj stil su pažljivi i osjetljivi na potrebe djeteta, stvarajući kvalitetne odnose. Oni provode razumnu i čvrstu kontrolu, inzistirajući na odgovarajućoj zrelosti djeteta, koristeći prilike za učenje i nadgledajući aktivnosti svoje djece (Kuppens i Ceulemans, 2019). Komunikacija je ključna jer potiče dijete da izrazi svoje misli, želje i osjećaje (Veiga i sur., 2023). Autoritativni roditelji su spremni na zajedničko donošenje odluka i prilagođavaju se perspektivi djeteta, čime povećavaju šanse za suradnju i poslušnost. Ovaj stil odgoja povezan je s pozitivnim ishodima poput samokontrole, visokog samopoštovanja, uspjeha u školi, suradljivosti, moralne i socijalne zrelosti, te ustrajnosti.

Permisivni odgojni stil je prihvaćajući, topao, ali distanciran. Pretjerano popustljivi roditelji koji dopuštaju djetetu da samo donosi odluke, iako ono još nije spremno za takve odgovornosti (Kuppens i Ceulemans, 2019). Djeca odgajana permisivnim stilom mogu se okarakterizirati kao impulzivna, buntovna i zahtjevna.

Autoritarni odgojni stil karakteriziraju niska autonomija, mala uključenost i prihvaćanje, te visoka prisilna kontrola. Autoritarni roditelji su često hladni i odbacujući, viču, kritiziraju i naređuju, očekujući poslušnost djeteta bez pregovora (Ljubetić, 2007). Tako odgajana djeca, sklona su promjenama raspoloženja, frustrirana su i nesretna, često niskog samopouzdanja. Mogu postati neprijateljski nastrojena i sklona sili kad ne dobiju ono što žele. Dječaci često pokazuju ljutnju i prkos, dok djevojčice mogu biti ovisne i nesigurne (Tatalović Vorkapić, Slaviček i Vlah, 2017). Kontrola autoritarnih roditelja i manipuliranje dječjim izborima, pridonose problemima prilikom prijelaza i prilagodbi, lošijem školskom uspjehu i otežanom razvoju identiteta u odrasloj dobi (Obradović i Čudina-Obradović, 2003).

Indiferentan odgojni stil (zanemarujući) je spoj niske razine uključenosti i kontrole, bez uspostavljene autonomije. Roditelji su emocionalno distancirani, pod utjecajem stresa nemaju energije, niti vremena za djecu (Obradović i Čudina-Obradović, 2003). Mogu zadovoljiti djetetove neposredne i lako dostupne zahtjeve, ali dugoročno ne uspijevaju u promicanju odgojnih ciljeva kao što su pravila ponašanja i odgovornosti. Ovaj se oblik roditeljstva smatra zanemarivanjem djeteta, te ako je prisutno od ranog djetinjstva narušava gotovo sve aspekte djetetovog razvoja (Kuppens i Ceulemans, 2019).

Prezaštitnički odgojni stil (*“helikopter roditeljstvo”*), izuzetno je zastupljen u suvremenom društvu, te ga obilježava odnos prema djetetu kao “pod staklenim zvonom” (Segrin i sur., 2013). Djetetu se ne pruža autonomija, ograničava mu se sloboda potpunom kontrolom, pod premisom zaštite djeteta od loših i neugodnih situacija, te brigom za djetetovu dobrobit i sigurnost, dok zapravo prezaštitničko roditeljsko ponašanje pogađa psihofizički razvoj djece (Segrin i sur., 2013). Istraživanja su dokazala da je prezaštitnički odgojni stil povezan sa smanjenom komunikacijom između roditelja i djeteta, te

djetetovim smanjenim zadovoljstvom obitelji, što dovodi do lošijeg odnosa, istovremeno narušavajući ostale djetetove socijalne interakcije, odnosno inter-personalne odnose (Segrin i sur., 2013; Brzezińska, Czub, i Ożadowicz, 2013; Kuppens i Ceulemans, 2019).

Roditeljski odgojni stilovi iznimno utječu na djetetov cjelokupni razvoj, očitujući se u djetetovom ponašanju tijekom čitava života, oblikujući emocionalni, socijalni, te razvoj ličnosti djeteta (Čudina Obradović i sur., 2003). Brojna istraživanja sugeriraju kako neprimjereni stil roditeljstva dovodi do značajnih problema djetetove prilagodbe u novim socijalnim i materijalnim uvjetima (Brzezińska, Czub, i Ożadowicz, 2013; Kuppens i Ceulemans, 2019).

Indiferentni i permisivni odgojni stilovi često rezultiraju teškoćama u samoregulaciji djece, niskom samokontrolom, nedostatkom motivacije za učenje, istraživanje i sudjelovanje u različitim aktivnostima, pa čak i zdravstvenim problemima uzrokovanih neadekvatnom prehranom i nedovoljnom fizičkom aktivnošću djece. S druge strane, autoritarni odgojni stil često rezultira poslušnošću djece, ali slabije razvijenim socijalno-emocionalnim kompetencijama, poput empatije i samopoštovanja. Prema Olčar, Gajšek i Krnjus (2022) brojna istraživanja ukazuju da prezaštićivanje djece dovodi do izraženih internaliziranih simptoma, poput separacijske anksioznosti, socijalne fobije, napadaja panike i osamljivanja. Osim toga, dovode u vezu prezaštićivanje i narušeno prosocijalno ponašanje djece, otežanu prilagodljivost i odbijanje suradnje s drugima.

Autoritativni odgojni stil roditeljstva, pružajući brigu, toplinu i postavljajući jasne granice, stvara čvrstu osnovu za kvalitetan cjeloviti razvoj djeteta, njegovih kompetencija i samopouzdanja, ključnih za uspješnu prilagodbu u novim i izazovnim situacijama u vrtiću.

4.2.3. Uloga inter-personalnih odnosa u prilagodbi djece na vrtić

U svom Ekološko-dinamičkom modelu prijelaza, Rim-Kaufmann i Pianta (2000) ističu važnost međusobnih odnosa svih značajnih osoba u životu djeteta, te samog djeteta s

drugima. Iz prethodno opisanih oblika privrženosti, može se uočiti koliko je taj odnos djeteta i roditelja/skrbnika važan za adekvatnu prilagodbu novonastalim situacijama, kao što je polazak u vrtić. U institucijskom kontekstu figura privrženosti postaje odgajatelj, uslijed čega ovaj odnos postaje izuzetno važan za osiguravanje dobrobiti djeteta (Tatalović Vorkapić, Čargonja-Pregelj i Mihić, 2015). Odnos roditelja i odgajatelja je ovdje također važan, kako bi se djetetu pružila adekvatna podrška i razvila daljnja suradnja temeljena na uzajamnom povjerenju. Za socijalno-emocionalnu dobrobit djeteta i daljnji razvoj izuzetno su važni i vršnjački, odnosno odnosi s drugom djecom (Tatalović Vorkapić i Polanec, 2019).

Odnos djeteta i roditelja razvija se od samog rođenja, stvarajući komunikacijski mehanizam koji je ključan za razvoj privrženosti (Ljubetić, 2007; Smojver-Ažić, 2020). Od najranijih dana, dijete traži pogled majke, donosi joj igračke i druge predmete, te nerijetko želi fizički kontakt. Figura privrženosti, predstavlja *sigurnu bazu*, koja se uspostavlja prepoznavanjem potreba djeteta i adekvatnom reakcijom (Pauletić i Tatalović Vorkapić, 2020). To znači da roditelj opaža nelagodu i signale koje dijete šalje, te pruža potrebnu zaštitu i smiruje dijete svojim reakcijama (Tatalović Vorkapić, 2023). Roditeljski stres otežava razvoj zdrave komunikacije, odnosa i privrženosti, što direktno utječe na uspješnu prilagodbu djeteta. On dovodi do ponašajnih problema djeteta, narušavajući tako kvalitetu odnosa, koji su ključni u procesu prilagodbe.

Roditeljeva otvorenost prema novim situacijama i nepoznatim osobama - poput prijelaza u vrtić – prenosi se na dijete i olakšava sam proces prilagodbe. Dijete osjeća što se događa kod kuće i prenosi u novi kontekst (Vujičić, 2011). Iz ovoga se može konstatirati da su odnosi s roditeljem fundamentalni u razvoju privrženosti, te obrazac za razvoj interpersonalnih odnosa, što značajno utječe na djetetovu adaptaciju u vrtiću i u odnosima s drugim osobama.

Nakon roditelja kao primarne figure privrženosti, odgajatelj predstavlja sekundarnu ili alternativnu figuru (Smojver-Ažić, 2020). Tijekom prilagodbe na vrtić važno je da dijete stvori pozitivnu sliku o samoj ustanovi, pri čemu odgajatelj igra ključnu ulogu

ostvarivanjem prisnog odnosa i poticanjem komunikacije, na razini primjerenog djetetu (Pauletić i Tatalović Vorkapić, 2020). Svojom stručnošću, vještinama, sposobnostima i iskustvom, odgajatelj kreira uvjete za cjeloviti razvoj i osiguravanje dobrobiti djece (Tatalović Vorkapić, 2023; Tatalović Vorkapić, Čargonja–Pregelj i Mihić, 2015). Promatranjem i dokumentiranjem ponašanja svakog djeteta odgajatelji bi trebao kreirati okruženje koje doprinosi osjećajima ugone i sigurnosti djece, kako bi ostvarili odnos s drugom djecom (Vujičić, 2011).

Kao jedan od načina na koji odgajatelj olakšava prilagodbu djece je osmišljavanje igara, posebice igara s neoblikovanim materijalom poput kartona, plastike, drva i papira s različitim teksturama (Tatalović Vorkapić i Polanec, 2019). Ovakvi materijali omogućuju djetetu da se izrazi prema vlastitim željama, umjesto da slijedi upute odgajatelja. Iako priprema igara zahtjeva izradu i veliki angažman odgajatelja, one su ključne za kvalitetu prijelaznog razdoblja i razvoj dječje adaptabilnosti u vrtiću i kasnije u životu (Tatalović Vorkapić i Polanec, 2019).

Tatalović Vorkapić i Katić (2019) naglašavaju važnost stjecanja kompetencija odgajatelja za prijelazne procese i prilagodbu. Njihovo je istraživanje o kompetencijama budućih odgajatelja, iz područja prijelaza i prilagodbe, ustanovilo izuzetan nedostatak kolegija s tematikom posvećenoj prijelazima i prilagodbama. Iako se spominju u sklopu nekih kolegija, u Republici Hrvatskoj samo je jedan izborni kolegij posvećen ovoj temi (Sveučilište u Splitu). Postavlja se pitanje djelotvornosti postojećih profesionalnih kompetencija odgajatelja u radu s djecom i roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbi.

Jedan od temeljnih čimbenika kvalitete ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je suradnički ili partnerski odnos roditelja i odgajatelja, posebice u vrijeme prijelaza i prilagodbe (Tatalović Vorkapić i Vujičić, 2013). Što je veća razina roditeljske uključenosti u odgojno obrazovnom radu, to su veće mogućnosti za postizanje dobrobiti djeteta i ublažavanja podražaja tijekom adaptacija (Ljubetić, 2014:6, prema Pauletić i Tatalović Vorkapić, 2020).

Prema Tatalović Vorkapić (2021), tri su ključna principa za ostvarivanje suradnje tijekom prijelaznog perioda:

- suradnja i podrška obitelji tijekom prijelaznog razdoblja,
- utvrđivanje kvalitete ključnih parametara razvoja djeteta, te
- intervencija primjerena potrebama djeteta i obitelji.

Odnos s roditeljima se može razvijati putem individualnih razgovora, roditeljskih sastanaka, svakodnevne komunikacije “na vratima”, obavještavanjem putem društvenih mreža ili odabranih komunikacijskih kanala.

Kvalitetna suradnja s roditeljima omogućuje efikasno opažanje potreba djece, te pravovremeno reagiranje na potrebe djeteta, s ciljem ostvarenja visoke razine socijalno-emocionalne dobrobiti tijekom prilagodbe (Pauletić i Tatalović Vorkapić, 2020).

Socijalna iskustva u prvim godinama života osiguravaju temelj svih budućih odnosa. Kvalitetni odnosi s vršnjacima i drugom djecom osiguravaju mogućnost različitih socijalnih i intelektualnih poticaja i prilika za učenje, te omogućuju bogatstvo iskustva i izazova u razvoju tih odnosa (Katz i McClellan, 2005, prema Tatalović Vorkapić, 2021). To uključuje sposobnost odvajanja od roditelja, uključivanje vršnjaka u zajedničku igru i zajedničke aktivnosti.

Djeca koja prije uključivanja u jaslice ili vrtić imaju doticaj s drugom djecom, te koja imaju veći broj članova obitelji – posebice braće ili sestara - imaju značajno veće mogućnosti razvoja socijalnih vještina, a samim time i više kapaciteta za situacije prijelaza i prilagodbe (Pauletić i Tatalović Vorkapić, 2020).

Tatalović Vorkapić, Čargonja-Pregelj i Mihić (2015) upozoravaju na ponašanja djece u dobnom homogenim skupinama jasličke dobi, koja su na približnoj razvojnoj razini, gdje se javljaju empatijske reakcije, odnosno *emocionalna zaraza*. Pod utjecajem teške prilagodbe neke djece, može doći do regresije i negativnih obrazaca djece koja bi se zapravo brže prilagodila. Stoga je vrlo važno uzeti u obzir kontekst jaslica, odnosno vrstu skupine, tijekom procesa prilagodbe (Tatalović Vorkapić, Čargonja-Pregelj i Mihić, 2015).

5. PREPORUKE I PRIMJERI DOBRE PRAKSE PRIJELAZA I PRILAGODBE

Republika Hrvatska, kao i većina zemalja, nema definirane smjernice o organizaciji rada prilikom procesa prijelaza i prilagodbe djeteta iz obiteljskog u institucionalizirano okruženje (Tatalović Vorkapić i LoCasale-Crouch, 2021, prema Tatalović Vorkapić, 2023; Andersson Søe, Schad i Psouni, 2023).

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014:10) dijete gleda kao osobnost od rođenja, koje se uvažava i poštuje. Ono je aktivan socijalni subjekt koji sukonstruira uvjete vlastitog razvoja i življenja, kulturu i vrijednosti, u suradnji s odraslima. Sukladno tumačenju Nacionalnog kurikuluma, dijete kao individua za sebe, prijelaz u vrtić i prilagodbu u vrtiću, proživljava na specifičan način u odnosu na intra-personalne i inter-personalne determinante. Slijedom svega navedenog, proces prilagodbe u vrtiću bi trebao individualiziran za svako dijete, slijedeći njegove trenutne potrebe.

Državni pedagoški standard (2008, članak 22), određuje broj upisane djece u skupini ovisno o dobi djece, kao i o broju djece s teškoćama uključenih u skupinu, prema kojemu se od navršenih 6 mjeseci do godine dana može uključiti najviše petero djece, zatim od 13 do 18 mjeseci osmero, te od 19 do 24 mjeseca dvanaestero djece. U dobno heterogene odgojno-obrazovne skupine se može uključiti najviše desetero djece u dobi od godinu do dvije, te dvanaestero djece u dobi od jedne do tri godine. Ove su brojke podložne promjenama ukoliko se u skupinu uključuje dijete, ili više djece, s teškoćama u razvoju. Trenutna praksa u Republici Hrvatskoj podrazumijeva provođenje prijelaza i prilagodbe u vrtiću početkom pedagoške godine.

Kod djece jasličke dobi ovaj je proces karakterističan radi osjetljivosti djece i nerazvijenosti emocionalne kontrole. Pojedine ustanove imaju praksu uključivanja po dvoje djece svakih nekoliko dana, počevši već krajem kolovoza, te se sva novoupisana djeca postupno uvode u proces prilagodbe u narednih mjesec dana. U drugim pak ustanovama, praksa je da sva djeca skupine kreću odjednom, no u različitom vremenu (svakih sat vremena se izmjenjuje nekoliko djece). U početku se prakticira prisustvo

roditelja za vrijeme cijelog boravka djeteta u skupini, te se kroz par dana vrijeme skraćuje i na kraju potpunu ukida. Vrijeme boravka djeteta u skupini se produljuje, tako prvi tjedan ono provodi do dva sata dnevno u skupini, drugi tjedan boravi do ručka, a treći tjedan ostaje na dnevnom odmoru.

Nameće se pitanje koliko je ovaj uniformirani raspored prilagodbe usmjeren na individualne potrebe svakog pojedinog djeteta i njegove obitelji? U kojoj mjeri odgajatelj može posvetiti pažnju više djece i roditelja paralelno, s ciljem upoznavanja i ostvarivanja (partnerskih) odnosa, na toliki broj novoupisane djece? Kada djeca kreću istovremeno u vrtić, razvijaju li zajedničku dinamiku ponašanja ili ispoljavaju individualne ličnosti?

Kao prijedlog na postavljenju problematiku, moglo bi se razmotriti uključivanje djece u skupinu tokom cijele pedagoške godine. Praćenjem napretka djece unutar skupine i horizontalnim prijelazima unutar vrtića, oslobađala bi se mjesta za uključivanje nove djece. Na ovaj način bi se omogućilo uključivanje u mirniju cjelokupnu situaciju, već ustaljenu dnevnu rutinu, gdje do izražaja dolaze socijalne interakcije među djecom, te se omogućuje učenje u zoni proksimalnog razvoja.

Praksa i pružanje podrške djetetu se razlikuju od ustanove do ustanove. Zajednička značajka svih ustanova jest usmjerenost na potrebe djeteta i njegove obitelji, te postupnost tijekom prijelaza i prilagodbe (Kraft-Sayre i Pianta, 2000), pri čemu ključnu ulogu igraju kompetencije odgajatelja (Tatalović Vorkapić, 2023; Tatalović Vorkapić i Polanec, 2019).

Nerijetko se viđa u praksi da se mladim i neiskusnim odgajateljima dodijeli jaslički uzrast, dok je iskustvo u ovim uvjetima rada itekako potrebno. Kao odgovor tome, Tatalović Vorkapić i Katić (2021) u svome istraživanju predlažu osiguravanje stjecanja potrebnih kompetencija za prevladavanje izazova u ovom turbulentnom periodu djetetova života, bilo kroz inicijalno obrazovanje ili uvođenjem programa cjeloživotnog učenja.

Prilagodba svakog pojedinog djeteta ovisi o njegovim individualnim intra-personalnim i inter-personalnim čimbenicima, no temeljem istraživanja stavova roditelja, autorica Sosnowska (2013) generalizira nekoliko ključnih preporuka kako bi se olakšao proces prilagodbe:

- profesionalnost i konzistentnost zaposlenika vrtića,
- ugodna atmosfera u vrtiću i pedagoška osjetljivost,
- ugodno, privlačno i prijateljsko okruženje,
- mogućnost boravka i upoznavanje s djecom iz grupe prije početka pohađanja,
- prisutnost starijeg brata ili sestre,
- dobno heterogene skupine,
- zanimljivi sadržaji i učenje kroz igru;
- prihvaćanje dnevnog ritma prije početka pohađanja,
- osamostaljenje djece usvajanjem "životnih" vještina,
- razvijanje pozitivnog stava djece prema vrtiću.

Grozde, Batistič Zorec i Tatalović Vorkapić (2021) kao primjer dobre prakse navode slovenski model prilagodbe djece i obitelji na ustanovu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Preporučuju da dijete u prvim danima prilagodbe dolazi u vrtić s jednim od roditelja, gdje se najprije upoznaje sa odgajateljem, okruženjem i ostalom djecom. Vrijeme boravka djeteta u skupini se svakim danom postupno produžuje, dok se roditeljevo vrijeme u skupini proporcionalno skraćuje. Ovakva postupna prilagodba omogućuje djetetu, odgajatelju i roditelju da se bolje upoznaju, što djetetu olakšava prilagodbu na nepoznato okruženje. Na ovaj način dijete polako stječe povjerenje u vrtić i odgajatelja, otvarajući mogućnost povezivanja djeteta i roditelja na novi način (Grozde, Batistič Zorec i Tatalović Vorkapić, 2021). Ovakav pristup prilagodbi proizlazi iz teorije privrženosti, koja dokazuje da jednogodišnje dijete može biti privrženo većem broju osoba - kako drugim članovima obitelji, tako i odgajatelju. Za ostvarenje ovog odnosa, kvaliteta komunikacije s djetetom, razumijevanje njegovih verbalnih i neverbalnih poruka, te osjetljivost na djetetove potrebe, ima mnogo veći značaj od kvantitete vremena provedenog zajedno (Grozde, Batistič Zorec i Tatalović Vorkapić, 2021).

Slično tome, Kraft-Sayre i Pianta (2000) nude pet vodećih načela za poticanje uspješnih prijelaza u vrtić za djecu, obitelji i ustanove ranog odgoja i obrazovanja. Temeljni elementi ovih načela mogu se primijeniti na pojedinu djecu, obitelji i vrtiće. Navedena se

načela mogu prilagođavati s obzirom na kontekst i kulturu pojedine ustanove.

Prvo načelo nalaže njegovanje odnosa kao resursa, u kojima djeca osjećaju podršku i involviranost kako bi se pridonijelo glađem prijelazu djece iz obitelji u vrtić. Drugo načelo zagovara promicanje kontinuiteta u odgoju i obrazovanju, pri čemu su odnosi poveznica obitelji i ustanova za odgoj i obrazovanje, a mogu se ostvariti među roditeljima, odgajateljima, zaposlenicima vrtića i vršnjacima djeteta.

Treće načelo ističe snage obitelji, koje vrtić razvija konstruktivnim interakcijama. Četvrto načelo zahtjeva prilagođavanje odgojno-obrazovnog procesa specifičnim potrebama djece, obitelji, odgajatelja, vrtića i lokalne zajednice. Ovim se pristupom zahtjeva visoka razina fleksibilnosti, radi mogućnosti primijene u širokom spektru. Peto načelo se zalaže za formiranje suradničkih odnosa među svim dionicima procesa prijelaza - odgajatelja, ravnatelja, roditelja, stručnog tima - kako bi se stvorio temelj uspješne prakse.

Kao način kako obitelji prikazati život djeteta u vrtiću i prilagođavanje okruženja ustanove djeci, u praksi se pokazalo uspješnim vođenje **razvojnih mapa**. Skopljak i Burić (2012) opisuju razvojnu mapu djeteta kao svojevrsnu kolekciju relevantnih informacija koje dokumentiraju promjene u djetetovu napretku. Iako je odgajateljeva odgovornost izrada i nadopunjavanje mape, sudjelovanje djeteta i obitelji u procesu prikupljanja i dokumentiranja je izuzetno važna. Izvori prikupljanja dokumentacije koja će se pohraniti u razvojnu mapu trebaju biti raznoliki, kako bi se dočarao djetetov cjeloviti i dinamični razvoj u svim razvojnim područjima. Uz radove djeteta, anegdote, antropometrijska praćenja, koriste se deskriptivne metode, uvažavajući načelo objektivnosti, kako bi se izbjeglo interpretaciju i vrednovanje (Skopljak i Burić, 2012).

5.1. Što učiniti prije polaska djeteta u jaslice ili vrtić?

(Prilagođene preporuke sa mrežnih stranica vrtića: DV Radost Crikvenica¹, DV Brat Sunce² (Šibenik), DV Cvrčak³ (Čakovec), DV Osmijeh (Samobor)⁴

- *Privikavati dijete (i roditelja) na odvajanje*

U slučaju da se dijete ranije nije odvajalo od roditelja, poželjno je započeti prije samog prijelaza u vrtić. Za početak je preporuka ostaviti dijete u vlastitom domu, s njemu dobro poznatom osobom na 30 minuta. Postepeno se produljuje vrijeme odsutnosti, te mjesto boravka.

- *Upoznati dijete s prostorom vrtića*

Odvesti dijete u dvorište vrtića, prošetati i poigrati se na igralima, kako bi dijete istražilo prostor i upoznao se s okruženjem.

- *Omogućiti djetetu kontakt s drugom djecom*

Pružiti djetetu priliku druženja s nepoznatom djecom (na igralištu, u igraonici, na plaži, na rođendanu...).

- *Stvarati pozitivnu sliku o vrtiću*

Roditelj nesvjesno prenosi svoje stavove na dijete, stoga je važno da i sam ima pozitivan stav o vrtiću. Dočaravanje atmosfere vrtića i opisivanjem aktivnosti, roditelj može djetetu približiti okruženje i ono što bi ga moglo privući, vodeći se dječjim afinitetima sukladno dobi.

¹ <https://radost-crikvenica.hr;>

² <https://www.dvbratsunce.hr>

³ <https://dv-cvrcak.hr;>

⁴ <https://djecji-vrtic-osmijeh.hr>

- *Uvesti “vrtičke” promjene u dnevni raspored*

Postepeno uvoditi promjene prema dnevnom ritmu vrtića (vrijeme buđenja, popodnevni odmor, vrijeme jela), upoznati dijete s raznovrsnim namirnicama (jelovnici vrtića su dostupni na internetskim stranicama), poticati dijete na samostalnost u oblačenju, hranjenju, obavljanju nužde, smanjivati upotrebu bočice tijekom dana - u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta. Ustaljeni i predvidivi dnevni raspored djetetu pruža osjećaj sigurnosti.

- *Postepeno odvikavati dijete od ustaljenih navika*

Prve dane u vrtiću, kao i stresne trenutke djetetu olakšava *prijelazni objekt*, poput igračke, dekice ili dude, stoga nije preporučljivo odvikavati dijete od njega u periodu prilagodbe u vrtiću. Isto tako, odvikavanje od pelena je poželjno tek kada dijete pokaže spremnost – samostalno traženje odlaska na toalet (ili tzv. *tutu*), suha pelena tokom noći ili dulji period suhoće tokom dana.

6. ZAKLJUČAK

Prijelaz djece iz obiteljskog okruženja u vrtić predstavlja značajnu promjenu u životu djeteta i njegove obitelji, koja uključuje prilagodbu u novom socijalnom i fizičkom okruženju. Ovaj proces je kompleksan i višeslojan, obuhvaćajući različite čimbenike koji utječu na djetetovu sposobnost prilagođavanja novim uvjetima.

Inter-personalni čimbenici uključuju odnose s roditeljima, odgajateljima i vršnjacima. Kvaliteta ovih odnosa može značajno utjecati na djetetovu percepciju vrtića kao sigurnog okruženja. Pozitivna interakcija s odgajateljima i podrška od strane roditelja, olakšavaju prijelaz, dok negativna iskustva mogu povećati stres i otežati prilagodbu.

Intra-personalni čimbenici obuhvaćaju djetetove osobne karakteristike, kao što su temperament, emocionalna stabilnost, socijalne vještine i prethodna iskustva s odvajanjem od roditelja. Djeca koja su emocionalno stabilnija i socijalno vještija, te ona koja su imala pozitivna iskustva s kratkotrajnim odvajanjima, lakše se prilagođavaju u novom okruženju.

Prema Tatalović Vorkapić, Slaviček i Vlah (2017) dječjem rastu i razvoju snažno pogoduju poticajna i raznolika okruženja s visokokvalitetnim interakcijama u kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. No, kretanje u iste obavlja negativna konotacija za sve sudionike procesa – djecu, roditelje i odgajatelje. Potaknuto time, javlja se potreba za sustavno razvijanje i provođenje istraživanja kroz partnerstvo odgajatelja i roditelja, kako bi se umanjile i otklonile, koliko je moguće, negativne okolnosti kojima je dijete izloženo u procesu prijelaza i prilagodbe.

Na temelju analize svih čimbenika i modela, može se zaključiti da je uspješnost prijelaza rezultat sinergije djetetovih osobnih karakteristika, podrške od strane obitelji i odgajatelja, te kvalitete vrtićkog okruženja. Pristup koji uključuje aktivnu suradnju svih uključenih osoba, te kontinuirano praćenje i prilagođavanje strategija podrške, ključan je za olakšavanje ovog turbulentnog razdoblja.

Polazak djeteta u vrtić čest je uzrok roditeljskih frustracija. Vrijeme je to prvog odvajanja djece i roditelja ili skrbnika. Tatalović Vorkapić (2023) ističe kako je period prilagodbe izuzetno emocionalan i težak, s obzirom da se djeca usuglašavaju s novim okruženjem, ljudima i mnoštvom djece, novim ritmom dana, te generalno mijenjaju uvjete dotadašnjeg života.

Sveobuhvatni Ekološko-dinamički model prijelaza Rimm Kaufman i Piante (2000), naglašava važnost interakcije između djeteta i njegovog okruženja, pri čemu se prijelaz promatra kao dinamičan proces koji se odvija kroz vrijeme. Ovaj model uzima u obzir kako pojedinačne karakteristike djeteta, tako i utjecaj šireg socijalnog konteksta, uključujući obitelj, vrtić i zajednicu.

Iako situacijski poticaji prilagodbe djece nude priliku za razvoj novih vještina i usvajanje novih pravila, istovremeno izazivaju negativne osjećaje koji su prisutni sve dok se djeca ne priviknu na promjene (Smojver - Ažić, 2020; Velan i Tatalović Vorkapić, 2020).

U konačnici, razumijevanje i uvažavanje složenosti prijelaza djece u vrtić omogućava stvaranje boljih strategija i intervencija koje će podržati djecu i njihove obitelji tijekom ovog važnog životnog koraka. Stvaranje sigurnog ozračja i podupiranje međusobnog razumijevanja u vrtiću je ključni uvjet za uspješnu prilagodbu, te ujedno i zadatak svih sudionika u odgojno-obrazovnom procesu, što zahtjeva dublje istraživanje ove problematike i profesionalnu pripremu odgajatelja i stručnih suradnika.

7. LITERATURA

1. Andersson Soe, M., Schad, E. i Psouni, E. (2023). Transition to preschool: Paving the way for preschool teacher and family relationship-building. *Child and Youth Care Forum*, 52(6), 1249–1271. Pribavljeno 22.4.2024 s <https://link.springer.com/article/10.1007/s10566-023-09735-y>
2. Berk, L.E. (2015) *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
3. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: Emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Brzezinska, A., Czub, M. i Ozadowicz, N. (2013). Adaptation of three-year-old child to preschool environment. *Edukacija. An interdisciplinary approach*, 1, 25-40. Pribavljeno 24.4.2024 s https://www.researchgate.net/publication/281347858_Brzezinska_A_I_Czub_M_Ozadowicz_N_2013_Adaptation_of_three-year-old_child_to_preschool_environment_Edukacija_An_interdisciplinary_approach_1_25-40
5. Bronfenbrenner, U. i Ceci, S. J. (1994). Nature - Nurture Reconceptualized in Developmental Perspectives: A Bioecological Model. *Psychological Review*, 101, 568-586. Pribavljeno 24.4.2024. s https://moodle2.cs.huji.ac.il/nu14/pluginfile.php/179665/mod_resource/content/1/Bronfenbrenner_&_Ceci_1994.pdf
6. Dunlop, A.W. i Fabian, H. (2007). *Outcomes of good practice in transition processes for children entering primary school: working paper 42*. Pribavljeno 22.4.2024. sa <https://eric.ed.gov/?id=ED522698>
7. Grozde, T., Batistič Zorec, M. i Tatalović Vorkapić, S. (2021). Are there any differences in transition practices among preschools in Slovenia?. U: L. Gómez Chova, A. López Martínez i I. Candel Torres (ur.). *INTED2021 Proceedings*, (str. 8486-8493). Valencia, Španjolska: International Academy of Technology, Education and Development (IATED). Pribavljeno 24.4.2024. s

https://www.researchgate.net/publication/350413244_ARE_THERE_ANY_DIFFERENCES_IN_TRANSITION_PRACTICES_AMONG_PRESCHOOLS_IN_SLOVENIA

8. Halužan, M. (2020). Kvaliteta privrženosti djece rane predškolske dobi roditelju (skrbniku) u fazi prilagodbe na jaslice. U S. Tatalović Vorkapić (Ur.), *Psihologija privrženosti i prilagodba u dječjem vrtiću. Psihologija dobrobiti djece vol.1.* (str.159 – 182). Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
9. Janković, L. (2020). *Socijalno-emocionalna dobrobit djece i stil privrženosti u odnosu na prijelazni period iz perspektive roditelja i odgajatelja* (Diplomski rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Pribavljeno 22.4.2024. s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:091599>
10. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
11. Kraft-Sayre, M. E. i Pianta, R. C. (2000). *Enhancing the transition to kindergarten: Linking children, families, and schools*. University of Virginia: National Center for Early Development and Learning. Pribavljeno 22.4.2024 s <https://eric.ed.gov/?id=ED479280>
12. Kuppens, S. i Ceulemans, E. (2019). Parenting Styles: A Closer Look at Well-Known Concept. *Journal of Child and Family Studies*. 28, 168-181. Pribavljeno 26.4.2024. s <https://link.springer.com/article/10.1007/s10826-018-1242-x>
13. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
14. Marcinekova, T., Borbélyová, D. i Tirpáková A. (2020). Optimization of children's transition from preschool and family environment to the first grade of primary school in Slovakia by implementation of an adaptation programme. *Children and Youth Services Review*, 119. Pribavljeno 20.5.2024. s <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105483>
15. Mihić, I. (2010). Procena kvaliteta sigurne baze u odnosu sa majkom na jaslenom uzrastu: primer skale. *Primenjena psihologija*. 4, 337-355. Pribavljeno 24.4.2024. s https://www.researchgate.net/publication/306371220_Procena_kvaliteta_sigurne_baze_u_odnosu_sa_majkom_na_jaslenom_uzrastu_primer_skale

16. Miočić, M. (2022). *Teorije i modeli prijelaza djece iz predškolske ustanove u osnovnu školu* (Disertacija). Zadar: Sveučilište u Zadru. Pribavljeno 13.5.2024. s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:650104>
17. Nenadić Bilan, D. i Zloković, J. (2012). Neke odrednice zadovoljstva u obnašanju roditeljske uloge u odnosu na odabir odgojnih postupaka: istraživanje pedagoških aspekata odnosa u obitelji. *Školski vjesnik*, 61(1-2), 191-212. Pribavljeno 24.4.2024 s <https://hrcak.srce.hr/file/120521>
18. Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68.
19. Olčar, D., Gajšek, M. i Krnjus, P. (2022). Majčino prezaštićivanje i socioemocionalna prilagodba djece s obzirom na spol i dob djeteta. *Napredak*, 163 (3-4), 233-251. Pribavljeno 23.6.2024. s <https://hrcak.srce.hr/287428>
20. Pauletić, I. i Tatalović Vorkapić, S. (2020). Perspektiva odgajatelja o organizaciji prijelaza i prilagodbe djece u dječjim vrtićima Primorsko – goranske županije: Kvantitativna analiza. U S. Tatalović Vorkapić (Ur.), *Psihologija privrženosti i prilagodba u dječjem vrtiću. Psihologija dobrobiti djece vol. I.* (str.59 – 105). Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
21. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. (2014). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Republika Hrvatska.
22. Rimm-Kaufman, S. E. i Pianta, R. C. (2000). An ecological perspective on the transition to kindergarten: A theoretical framework to guide empirical research. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 21, 491–511. Pribavljeno 26.4.2024. s [https://doi.org/10.1016/S0193-3973\(00\)00051-4](https://doi.org/10.1016/S0193-3973(00)00051-4)
23. Segrin, C., Wozidlo, A., Givertz, M. i Montgomery, N. (2013). Parent and child traits associated with overparenting. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 32 (6), 569 – 595. Pribavljeno 25.5.2024 s https://www.researchgate.net/publication/261986087_Parent_and_Child_Traits_Associated_with_Overparenting

24. Sindik, J. i Basta-Frljić, R. (2008). Povezanost karakteristika temperamenta i spremnosti djece za školu. *Magistra Iadertina*, 3(3), 147-169. Pribavljeno 25.4.2024. s <https://hrcak.srce.hr/35625>
25. Skopljak, E. i Burić, H. (2012). Razvojna mapa djeteta kao podrška prijelazu. *Djeca u Europi*, 4 (7), 27-28. Pribavljeno 26.4.2024. s <https://hrcak.srce.hr/123578>
26. Smojver-Ažić, S. (2020). Teorijski i empirijski opis privrženosti. U S. Tatalović Vorkapić (Ur.), *Psihologija privrženosti i prilagodba u dječjem vrtiću. Psihologija dobrobiti djece vol 1.*, (str. 21- 58). Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
27. Sosnowska, J. (2013). Adaptation to the institution of a kindergarten – does it concern only a child?“, U B. Muchacka i I. Czaja-Chudyba (ur.). *Early Education. Practice and Reflection*, (str. 66-77). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków, Polska. Pribavljeno 26.4.2024. s <http://hdl.handle.net/11089/5521>
28. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B. i Letica M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden market.
29. Tatalović Vorkapić, S. (2020). *Psihologija privrženosti i prilagodba u dječjem vrtiću – Psihologija dobrobiti djece vol. 1*. Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet u Rijeci, Rijeka.
30. Tatalović Vorkapić, S. (2021). *Kako bez suza u dječji vrtić i osnovnu školu?: Podrška socijalno-emocionalnoj dobrobiti djece tijekom prijelaza i prilagodbe - Psihologija dobrobiti djece vol. 2*. Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet u Rijeci, Rijeka.
31. Tatalović Vorkapić, S. (2023). How to Support Early Educational Transitions of Children? – An Overview of University Science Project’s Activities from Croatia. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 15(2), 532-556. Pribavljeno 24.4.2024. s <https://doi.org/10.18662/rrem/15.2/748>
32. Tatalović Vorkapić, S., Čargonja-Pregelj, Ž. i Mihić, I. (2015). Validacija ljestvice za procjenu privrženosti djece rane dobi u fazi prilagodbe na jaslice. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51 (2), 1-15. Pribavljeno 25.4.2024. s <https://hrcak.srce.hr/150103>

33. Tatalović Vorkapić, S. i Katić, V. (2019). Kompetencije budućih odgajatelja iz područja prijelaza i prilagodbe: Analiza studijskih programa i implikacije za promjene. U S. Nesimović, E. Mešanović-Meša (ur.). *Prozor u svijet obrazovanja, nauke i mladih zbornik radova* (str. 309-324). Sarajevo: Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu. Pribavljeno 26.4.2024. s https://pf.unsa.ba/images/izdanja/Zbornik_radova_PFUNSA_Prozor_u_svijet_obrazovanja.pdf
34. Tatalović Vorkapić, S. i Polanec, E. (2019). Kojim igrama olakšati prijelaz i prilagodbu u dječjem vrtiću? – Podrška socijalno-emocionalnoj dobrobiti djece rane i predškolske dobi. U M. Kolar Billege (Ur.), *Zbornik radova sa stručno-znanstvenog skupa "Zajedno rastemo – kompetencije djeteta za cjeloživotno učenje"*, (str.107-117). Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i DV „Cvrčak“ Čakovec. Pribavljeno 24.4.2024. s <http://dv-cvrcak.hr/wp-content/uploads/2019/07/ZBORNIK-RADOVA-2019..pdf>
35. Tatalović Vorkapić, S., Slaviček, M. i Vlah, N. (2017). Strengths and difficulties in Croatian preschool children: Validation of the strengths and difficulties questionnaire. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (Supplement), 231-243. Pribavljeno 26.4.2024. s <https://hrcak.srce.hr/193756>
36. Tatalović Vorkapić, S. i Vujičić, L. (2013). Do we need Positive Psychology in Croatian kindergartens? The implementation possibilities evaluated by preschool teachers. *Early Years: An International Journal of Research and Development*, 33(1), 33–44. Pribavljeno 27.4.2024. s <https://doi.org/10.1080/09575146.2012.662214>
37. Veiga, G. R. S., da Silva, G. A. P., Padilha, B. M. i Lima, M. C. (2023). Determining factors of child linear growth from the viewpoint of Bronfenbrenner's Bioecological Theory. *Jornal de pediatria*, 99(3), 205–218. Pribavljeno 27.4.2024. s <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36572387/>
38. Velan, D. i Tatalović Vorkapić, S. (2020). Contextual determinants of kindergarten culture as indicators of children's well-being during their transition and adaptation,

Ekonomika istraživanja, 33(1), 1182-1993. Pribavljeno 24.4.2024. s
<https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1710230>

39. Visković, I. i Višnjić Jevtić, A. (2019). *Je li važnije putovati ili stići!? Prijelazi djece rane i predškolske dobi iz obitelji u odgojno-obrazovne institucije*. Zagreb: ALFA
40. Vujičić, L. (2011). *Istraživanje kulture odgojno obrazovne ustanove*. Zagreb: Mali Profesor.